

Лушпаєва Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент
Одеський інститут підприємництва і права

СЕМАНТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ВИЗНАЧАЛЬНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ДІАЛЕКТІВ

Анотація. Стаття досліджує семантичну структуру та етимологію термінів *жаргон*, *арго*, *кант*, *сленг*, виявляє їх функціональні зв'язки та семантичні еквіваленти, визначає спільні та відмінні компоненти семантики даних термінів.

Ключові слова: функціональні зв'язки, семантичні еквіваленти, жаргон, арго, кант, сленг.

Окрім функціональних різновидів літературної мови, які визначаються сферою її функціонування і характеризуються особливостями у виборі, поєднанні й організації системи мовних засобів, існують інші мовні підсистеми, якими є діалекти.

Мета даного дослідження — простежити семантичну структуру і етимологію кожного терміну, і визначити, які компоненти є спільними чи схожими, і як вони можуть привести до синонімічного вживання.

Розглянемо парадигматичну диференціацію термінів *жаргон*, *арго*, *кант*, *сленг*. Діалект (гр. *dialektos* “розмова, говір, наріччя”), «відгалуження від загальнонародної мови, пов'язане територіально, соціальною чи професійною спільністю» [1, 64]. Соціальний діалект — мова, властива людям певної соціальної групи. Професійний діалект — різновид соціального діалекту, яким користуються люди однієї професії, одного роду занять [1, 64; 2, 131; 3, 49].

Існуючи в усній формі розмовної сфери, соціальні діалекти фіксуються в системі мови і мають свою історію та етимологію. Стилiстична класифікація англійського словникового складу, розроблена І. Р. Гальперінім, відносить лексичне наповнення соціальних діалектів до спеціального розмовного вокабуляру (нелітературного) і містить професіоналізми, сленг, діалектизми, жаргон, вульгаризми та *nonce-words* (вигадані для слушного випадку слова) [4, 70-72].

Сленг, *жаргон*, *вульгаризми* — найбільш відомі негативно марковані слова соціальних груп. Менш відомими (чи вживаними) є *арго* і *кант*. *Професіоналізми* — не завжди негативно марковані слова.

Об'єднані подібними напрямками спілкування, сленг і жаргон у другій половині 20 століття стали функціональними синонімами. Англо-американська традиція, починаючи з Е. Парtridge не розрізняє сленг і жаргон, розглядаючи ці групи як один поширений прошарок слів, поділених на «загальний сленг» (*general slang*), який вживають всі чи більшість, і «особливий сленг», лімітований професіональним чи соціальним статусом мовця [5, 31-32; 6].

Терміном *арго* називають і сленг, і жаргон [2, 53], а терміном *кант* (*кент*) — жаргон, а у визначенні *сленгу* знаходимо термін *vulgar* [7, 1257]. Але, не зважаючи на практичну взаємодію і взаємозв'язок, ці терміни являють собою не тотожні, а лише асоціативні поняття. Ураховуючи асоціативні зв'язки термінів жаргон, арго, кант, сленг, звернемося до Тезаурусу WEBSTER, 1993 [8], щоб з'ясувати головне поняття.

Головним (родовим) поняттям виявляється *jargon*, і воно включає видові поняття: *argot*, *babble*, *bosh*, *cant*, *dialect*, *gibberish*, *idiom* [8, 32]. Пояснимо видові поняття: *арго* “арго, жаргон” (фр.); *babble* “лепетання, белькотіння, дзюркотіння”; *bosh* “безглуздя, нісенітниця”; *cant* “лицемірство, “плаксивий (жалібний) тон жебрака”; *thieves' cant* “жаргон крадіїв, злодіїв”; *dialect* “діалект, наріччя”; *gibberish* “нечітка, незрозуміла мова, тарабарщина”; *idiom* “ідіома” (“слова або вирази, які мають значення відмінні від буквальних”); *jive* “джаз”, “незрозумілий жаргон”, “молоти язиком”; *lingo* “незрозумілий жаргон”, “тарабарщина”; *patois* “місцевий говір” (фр.); *phraseology* “манера або спосіб організації та використання слів”; *shop talk* “професійний діалект”; *slang* “сучасна вживана зрозуміла мова, яка складається з нових значень, визначаючих старі слова або з цілком нових слів, загально сприймаємих як слововживання поза межою стандартних ввічливих норм”; *trade talk* = *shop talk*; *vernacular* “народний, місцевий, загальноновживаний”.

Отже, виходячи із Тезаурусу WEBSTER 1993 [8], гіперонім *jargon* має 15 відносних синонімів [2, 407], семантична подібність яких не поширюється на всі їх значення. Ці значення можна поділити на групу фізіологічних факторів: *babble*, *cant* (2), *gibberish*, *jive* (3), *lingo* (2) — всього 5, і групу визначальних асоціативних значень: *арго*, *bosh*, *cant* (1,3), *dialect*, *idiom*, *jive* (1,2), *lingo* (1), *patois*, *phraseology*, *shop talk*, *slang*, *trade talk*, *vernacular* — всього 14.

Протиставляючи ці групи, допускаємо, що асоціативні значення розвинулись, починаючи з процесу визначення й диференціації фізіологічних понять. Вони іноді мають сему метафоричного порівняння у своїй семантичній структурі: *babble* (наче дзюркотіння), *gibberish*, *lingo* (наче б'є язиком); *cant* (2 — як плаче). В них помітні причина і наслідок явища (дії): незрозуміле → 1) відгалужене, 2) вживане кількома мовцями. Пригадуємо, що слова, які відтворюють фізіологічні фактори, вживаються в художньому стилі, як стилістичні засоби, які характеризують / оцінюють діючих осіб. Асоціативні визначальні значення функціонують в лексико-семантичній системі мови як визначальні терміни мікросистем.

Тезаурус COLLINS [9] розрізняє родові поняття *cant*, *jargon*, *slang*. Як родові поняття *cant* [9, 102] визначається першим (головним) поняттям - *hypocrisy* "лицемірство", далі йдуть поняття *pretence* "удаваність, нещирість", *lip service* "нещире схвалення, лише на словах", *humbug* "обман, удаваність", *insincerity*, *pretentiousness*, *sanc-timoniousness* "святенництво", *pious platitudes* "благочестива банальність", *affected piety* "удаване благочестя, побожність", *sham holiness* "удавана святість". Архисеми значень - 'нещирість', 'свята удаваність'.

Родове поняття *jargon* [9, 396] визначається найближчим видовим поняттям *parlance* - мова, манера розмовляти й висловлюватися, і поняттями *slang*, *idiom*, *patter* "умовна мова, говірок, швидка мова", *usage* "уживання", *dialect*, *cant*, *lingo*, *patois*, *argot*.

Різниця в опису терміну *jargon* в Тезаурусах WEBSTER і COLLINS полягає в тому, що WEBSTER не виділяє головних синонімів терміну, а подаючи відносні синоніми в алфавітному порядку, якби рівняє їх значення.

COLLINS зосереджує увагу, що *parlance* поняттям, не пов'язаним з фізіологічними факторами (*in legal parlance* - у юридичній мові; *in common parlance* - у просторіччі), а представляє функціональні системні значення, які вбирають подальші поняття, що теж сприймаються як системні значення.

Як родові поняття *slang* визначається в Тезаурусі COLLINS найближчим до нього видовим поняттям *colloquialisms*, що вказує на його походження з розмовної мови та поняттями *jargon*, *idioms*, *argot*, *informal language*. COLLINS відзначає поширення у США, Канаді та Австралії нових мікросистем, що стосуються певних професій: *brass slang* (military officers' slang - US); *hooker* ("вербовщик" - US slang); *hustler* ("енергійна людина" - US and Canada slang); *moll slang* ("героїня гангстерського фільму"); *call girl / working girl / streetwalker slang*, etc.

Жоден з наведених тезаурусів не розглядає термін *argot* як родові поняття.

Проведена парадигматична диференціація термінів *jargon*, *argot*, *cant*, *slang* виявляє їх сучасну взаємодію і функціональні зв'язки:

Термін *cant* не має в синонімічному ряду жодного з цих термінів і не може їх замінити. Таким чином, *jargon* може виступати як *argot*, *cant*, *slang*; *slang*, як *jargon* і *argot*, але в яких контекстуальних умовах? Відповідь на це питання дає етимологія, бо вона з'ясовує походження і первісне значення слова, реконструює його найдавнішу форму, визначає, чи слово споконвічно належить певній мові, чи запозичене, як воно утворилося, яка ознака покладена в основу назви.

Розглянемо етимологічну диференціацію термінів *жаргон*, *арго*, *кант*, *сленг*. Найстарішим з цих термінологічних понять є *jargon*. Наведені джерела [WEBSTER, 1991, 723]; [WEBSTER, 1993, 521] свідчать, що етимологія терміну фіксується, починаючи із сторофранцузької мови (OF = *chattering of birds* "пташине щебетання" - "незрозуміла таємна мова"). На протязі 1300-50 років в середньоанглійській мові фіксується дієслово *to jargonize* (ME *jargoun* < MF; OF *jargon*, *gargun*, яке походить від *gargle*: 1) "To wash or rinse the throat or a mouth with a liquid held in the throat and kept in motion by a stream of air from the lungs (тобто озвучується у гортані)", 2) "To gargle a throat or a mouth", 3) "To utter with gargling sound" [1520-1530]). Третє значення є асоціативним, похідним від фізіологічного фактору, що виступає як ознака дії. Разом із *chattering of birds*, *jargon* матеріалізується як мова гортанна (характерна для багатьох варварів), дуже швидка, яка не може бути дедукованою сторонніми.

Дане тлумачення терміну знаходить підтвердження у інших дослідників. Так, автор історико-етимологічного словника сучасної російської мови П.Я. Черних стверджує, що більшість проаналізованих ним джерел пов'язує *jargon* із гніздом *gargouller* «булькати, урчати» (ст.-фр. *gargate* - «горло», «глотка») [10, т.1, 292]. Сучасні словники лінгвістичних термінів [1,78; 3, 60] тлумачать даний термін, починаючи з його етимологічного походження - «фр. *jargon*, від галло-романського *gargone* "базікання" (порівняємо із *chattering of birds*). Характер утворюваної підмови відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови: жаргон військовий, жаргон спортивний, жаргон молодіжний і т.п. Див. *Арго*. Сленг [3, 60]. Зауважимо, що синонімічний ряд *жаргон*, *арго*, *сленг* співпадає з висновками парадигматичного аналізу.

Отже, етимологічна структура терміну *jargon* доводить, що його семантика розвинулась на базі значень, пов'язаних із фізіологічними ознаками гучної неприємної на сприймання дії, яка чи-то відбувається, чи-то коїться у тому ж апараті, де артикулюється вимова / мовлення. Саме ця фізіологічна ознака народжує семи «незрозуміла», «дивна», «поза нормою».

Маючи на увазі послідовність розвитку досліджуваних термінів у французькій мові, розглянемо термін *argot*. Нагадаємо, що Тезауруси WEBSTER і COLLINS трактують цей термін як синонімічне видове поняття терміну *jargon*.

За словником WEBSTER (1991) етимологічна структура *argot* розвинулась від фр. *argoter* "to quarrel", що походить від лат. *ergo* із суфіксом *-oter*. В англійській мові фіксується у 1855-60 роках як «specialized vocabulary peculiar to a particular group of people, devised for private communication and identification»: *thieves' argot* [7, 73]. Словник WEBSTER (1993) зовсім ігнорує етимологію терміну. А в історико-етимологічному словнику П.Я. Черних знаходимо: "слово французское (*argot*), которое с

начала 17 в. имело значение “корпорация нищих и бродяг”, “воровская корпорация”, а позже (с конца 17 в.) — “воровской жаргон”, “тайный язык” [10, т.1, 50].

Таким чином, назва низької соціальної групи була перенесена на її діалект. «Етимологія не вповне ясна; зв'язують (напр. Dauzat) со ст.-фр. *harigoter* “рвать”, “кромсать”, *hargoter* “бранить”, “журить” от *harigot*: *hargo* “тряпье”, “лохмотья”, “проріха” [10, т.1, 50]. Як бачимо, етимологічно співпадаючою є лише форма слова. Що до значення, то його можна притягнути до подібності лише через асоціативне комунікативне середовище: «Сваритись як злодії, крадії». Проте у семантичному плані виділяються значення “бранить” - “to quarrel” і “private communication and identification”.

Помітно, що термін *argot* має лише соціальне походження і негативне оцінювальне забарвлення, має спільний семантичний компонент із терміном *jargon* “таємна мова”. Словник лінгвістичних термінів так трактує термін: «*Арго* (фр. *argot* “жаргон”) — мова вузької соціальної чи професійної групи, створювана з метою відокремлення. Відзначається наявністю слів, незрозумілих для сторонніх. *Арго* злодіїв, *арго* жебраків, *арго* школярів» [3, 18]. Компонент ‘жебрак’ має пряме відношення до первинних етимологічних компонентів семантичної структури слова — “корпорация нищих и бродяг”, а компонент ‘злодій’ - до “воровская корпорация”. Цікаво зауважити, що визначення терміну *арго* у словнику лінгвістичних термінів О.С. Ахманової заперечує наявність в його семантичній структурі компонентів ‘сваритися’, ‘лятися’: «*Арго* — англ. *slang*, фр. *argot*, нем. *Sondersprache*, исп. *jerga*. То же, что *жаргон*, в отличие от последнего, термин *арго* лишен пейоративного уничижительного значения. *Арго* артистическое, *арго* военное, *арго* спортивное, *арго* школьное» [11, 53].

Порівнюючи етимологію термінів *jargon* і *argot*, доходимо висновків, що за походженням вони не мають нічого спільного. В семантичній структурі першого закладений фізіологічний фактор, а у другого — соціальний. Зафіксована у середньоанглійській мові етимологія терміну *jargon* (1300-50 р.р.) випереджує етимологію терміну *argot* (початок 17 ст.) на 250 років. Термін *арго* має етимологічні семи “низький соціальний статус”, “за межою гідного існування”, “поза законом”.

Термін *cant* [kɔnt] походить від латинських *cantare* “співати”, *cantus* “пісня” [7, 227], які увійшли у старофранцузьку мову у формі *chant* “пісня”. Із середньофранцузької мови слово перейшло в середньоанглійську у формі дієслова *chanter* “співати”, що фіксується (у 1350-1400 рр.) у значенні “to utter a chant” (“промовляти вірш”). У подальшому розвитку, значення абстрагується до “to repeat (a phrase, slogan etc.) rhythmically and insistently”, “to sing to a chant or in the manner of a chant” (співати вірші), esp. in a church service”. Поступово слово *chant* починає означати “psalm”, “canticle” (“пісня, гімн”), “monodic intonation of plainsong” (“похоронна інтонація жалісної пісні”), “коротка проста мелодія”. Наприкінці 15 — початку

16 століття (1495-1505 рр.) слово закріплюється у ранній новій англійській мові у формі *cant* [7, 200] з яскраво вираженими негативними оцінювальними значеннями, що розвинулись від уподібнення церковних співів до жалібного тону жебраків: «to beg in a whining or singing tone» (“просити милостиню жалібно, монотонно”); “to talk piously or hypocritically” (“висловлюватися набожно, але лицемірно”), «whining or singsong speech» (“жалісна монотонна промова”).

Новоанглійське значення «insincere or hypocritical statements» імпліцитно асоціюється із семою «вигадані» і веде до значення «the private language of the underworld» (“таємна мова злочинного світу), абстрагуючись до системного значення “the words and phrases peculiar to a particular class, profession, etc. [7, 200]. Підсумовуючи етимологію терміну *cant*, можна зауважити, що як і у терміна *jargon*, в основі розвитку його значень лежить фізіологічний фактор, але нейтральний до негативних сем. Негативні абстрактні семи з’явилися у процесі розвитку значень терміну у суспільстві, маркуючи комунікативне середовище.

Порівнюючи етимологію *argot* і *cant*, зауважимо, що вони асоціюються семами ‘низький соціальний статус’, ‘за межою гідного існування’, ‘поза законом’, ‘відокремлений злочинний світ’.

Термін *slang* з’явився в англійській мові у середині 18 століття (1750-60 рр.) і походження його залишається малодослідженим. Слово маркувало зміни у лексичному складі англійської мови і набуло системного значення: 1. “Very informal usage in vocabulary and idiom, that is characteristically more metaphorical, playful elliptical, vivid and ephemeral than ordinary language”. 2. “Speech or writing characterized by the use of vulgar and socially taboo vocabulary and idiomatic expressions”. 3. “The jargon of a particular group, profession, etc. the special vocabulary of thieves, vagabonds, etc.; argot; abusive language” [7, 1257].

WEBSTER [1993] вважає *slang* проявом розвитку експресивних мовних засобів, «Originating from the attempt to introduce fresh expression into a language». Словник відмічає коливання присутності якоїсь підсистеми сленгу у лексичному складі англійської мови. «Slang will either usually pass out of usage in time or be accepted into standard usage» [8, 933]. Як бачимо, *slang* порівнюється з *argot*, тому що має в семантичній структурі однакові негативні оцінювальні семи: ‘лайлива мова’, ‘поза законом’, ‘злочинний світ’. Саме ціми семами *slang* асоціюється також із терміном *cant*.

Висновки

1. Сучасна лексико-семантична система мови має у своєму складі підсистеми, серед яких виділяються експресивні соціальні діалекти *jargon*, *argot*, *cant*, *slang*. На відміну від негативного явища вживання визначальних термінів цих підсистем як абсолютних синонімів було проведено диференціююче дослідження їх парадигматики та етимології.

2. Парадигматичний аналіз свідчить, що найбільш асоціативно розвиненим є термін *jargon*, який вбирає в структуру свого поняття всі терміни, що маркують

експресивні розмовні соціальні мікросистеми. У значеннях помітні ті, що базуються на фізіологічних факторах. Саме вони функціонують у мові як експресивні засоби, що несуть оцінювальні семи. Інші значення функціонують як визначальні терміни своєї мікросистеми.

Термін *argot* не розглядається в досліджених джерелах з парадигматики.

Термін *cant* предстає як поняття абстрактне, асоціативне, яке має функціональні зв'язки з відносними синонімічними простими і складними поняттями, також не пов'язаними з фізіологічними факторами. Ведучи семи значень – 'нещирість', 'свята удаваність'.

3. Етимологічний аналіз термінів *jargon*, *argot*, *cant*, *slang* свідчить про історичну першорядність і випробувану епохами життєздатність терміну *jargon*. Походячи від фізіологічної ознаки, маркуючої варварську вимову, термін закріпився у різних мовах семами 'незрозуміла', 'дивна', 'відгалужена', 'вигадана', 'таємна' (мова).

Термін *argot*, який має лише соціальне походження, асоціювався із терміном *jargon* значно пізніше завдяки тим комунікативним ситуаціям, які реалізували семи 'мова злодіїв', 'таємна мова'.

Термін *cant* походить від латинських *cantare* "співати", *cantus* "пісня" і французького *chant* "пісня". В ранній середньоанглійській мові мав лише позитивні, навіть урочисті церковні значення. Але ближче до ранньої нової англійської мови ці значення абстрагувалися до метафоричних переносів на негативні дії чи явища і керуються семами 'лицемірство' і 'злочинний світ'. З впевненістю констатуємо, що термін *cant* може ідентифікувати ті мовні явища, які мають відношення до його етимології.

Slang не має етимології, яка б впливала на диференціюючу свідомість навіть спеціалістів. Поштовхом до розвитку його семантичної структури виступають семи 'нове', 'ненормативне', 'оригінальне', 'професійне', 'відгалужене', 'таємне'. У зв'язку з широкою географічною розповсюдженістю англійської мови та її варіантів *slang* набирає ознаки спадкоємця усіх досліджуваних термінів, який узагальнює їх значення в парадигматиці.

Щодо правомірності використання термінів *jargon*, *argot*, *cant*, *slang* як ідентифікаторів певної мовної соціальної підсистеми, то незважаючи на свідчення парадигматики, головним диференціюючим фактором тут виступає етимологія. Навряд чи правомірно ідентифікувати у французькому контексті (комунікативних умовах) мікросистему *slang*, якщо розмовляють французи. Також не завадить диференціювати, що термін *cant* не тотожний ні терміну *slang*, а ні терміну *argot*. Краще пам'ятати, що це слова різних національних та історичних контекстів, які асоціюються через подібні комунікативні ситуації, в яких реалізуються мова і мовлення. У даному випадку виникає індивідуальний фактор преференції, що залежить від напряму знань дослідника.

Література

1. Ганич, Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. - К. : Вища школа, 1985. - 360 с.
2. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. - Изд. 2-е, стер. - М. : Едиториал УРСС, 2004. - 576 с.
3. Ермоленко, С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Ермоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. - К. : Либідь, 2001. - 223 с.
4. Гальперин, И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. - М. : Высшая школа, 1977. - 334 с.
5. Кухаренко, В. А. Практикум з стилістики англійської мови / В. А. Кухаренко. - Вид. 3-е, стер. - Вінниця: Нова книга, 2003. - 576 с.
6. Partridge, E. Slang today and yesterday / E. Partridge. - London, 1979.
7. Webster's College Dictionary. - New York: Random House, 1991.
8. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. - Lexicon Publications, Inc. Danbury, CT, 1993.
9. Collins Thesaurus A-Z. Discovery. - Glasgow: Harper Collins Publishers, 2005.
10. Черных, П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / П. Я. Черных. - М. : Русский язык медиа, 2007. - Том 1-2. - 624 с.

Лушпаева Н. М. Семантическая дифференциация определяющих терминов для обозначения некоторых социальных диалектов. — Стаття.

Аннотация. В статье рассматривается семантическая структура и этимология терминов *жаргон*, *арго*, *кант*, *сленг*; выявляются их функциональные связи и семантические эквиваленты; определяется, какие компоненты их семантики являются общими или схожими.

Ключевые слова: функциональные связи, семантические эквиваленты, жаргон, арго, кант, сленг.

Lushpayeva N. The Semantic Differentiation of the Terms Defining Some of Social Dialects. — Article.

Summary. The article deals with the notions of *jargon*, *argot*, *cant*, *slang*. The terms are differentiated as to their origin, semantic structure, functional relations and semantic equivalence.

Key words: functional relations, semantic equivalents, *jargon*, *argot*, *cant*, *salng*